

A sci-fi születése Franciaországban

A tudománytörténészek úgy tartják, hogy ha a 18. század az ismeretlen földek, tengerek, égi objektumok felfedezésének százada volt, akkor a 19. század az elemzésé, az eredmények analizálásáé. Könyvek és tanulmányok sora látott napvilágot távoli tájakról, az oceanológiai, őslénytani felfedezésekről és az égbolt jelenségeiről.

Tudományok a 19. században

A csillagászok tökéletesítették megfigyelési eszközeiket, és a tudományág számos gyakorlati szempontot követve fejlődött (például a tengeren történő időmérés vagy a szélességi fokok meghatározása). Az Uránusz (Herschel, 1781) és a Neptunusz (Le Verrier, 1846) felfedezése különösen divatba hozta az asztronómiát, mint ahogy divatba jöttek egyáltalán maguk a természettudományok is. August Comte a 19. század elején a csillagászatot a hat legfontosabb tudomány között a második helyen említette, a matematika után, a fizika, kémia, biológia és szociológia előtt. Jóllehet, a csillagászati ismeretek csak lassan vonultak be az iskolák tananyagába, a szalonokban a beszélgetések állandó tárgya lett az űr végtelensége és az égbolt jelenségeihez kapcsolódó misztériumok. Az egyházi személyek és a világi tudósok csillagászati előadásaikban sokszor homlokegyenest eltérő következtetésekre jutottak. A csillagászat részletei azonban – így vagy úgy – végérvényesen bevonultak a mindennapi élet színtereire. A Francia Akadémia Mouyton díját is elnyerte például a „Népszerű asztronómia” (*L'Astronomie populaire*) című, 1879-1881 között kiadott könyvsorozat, melynek olyan darabjai voltak, mint például „A csillagok és az ég különlegességei” vagy az „Égi vidékek”.

Nem csupán a csillagászat, de a fizika, a kémia, a paleontológia, a botanika, a zoológia, a régészet, valamint a technika fejlődése, a közlekedés és a hírközlés forradalma is nagyban hozzájárult ahhoz, hogy az emberek egészen megváltozott világban érezhették magukat. Az iskoláztatás, a tankötelezettség kiterjesztésének köszönhetően egyre nagyobb számú olvasóközönség pedig vevő volt a tudományokat népszerűsítő könyvekre, éppúgy, mint a 19. század közepétől-végétől egyre inkább jól elkülöníthető, önálló irodalmi műfajjá kristályosodó tudományos-fantasztikus irodalomra.

Ábrándok az űrutazásról

Kevéssel Jules Verne „Utazás a Holdba” című művének megjelenése előtt, 1865-ben, a párizsi Hetzel Kiadónál látott napvilágot Henri de Parville igen érdekes regénye, „Egy marslakó” (*Un Habitant de la planète Mars*) címmel. Ez a mű kétségkívül az elsők közül való abban a sorban, amelyek a szomszédos bolygók „lakóit” akarták bemutatni.

-
- A tanulmány *Jean-Marie Embs – Philippe Mellot: Le siècle d'or du livre d'enfants et de jeunesse 1840-1940* (Les éditions de l'Amateur, Paris, 2000.) és *Anita Torres: La science-fiction française. Auteurs et amateurs d'un genre littéraire* (L'Harmattan, Paris, 1997.) című művének felhasználásával készült.

Érdekes találkozása volt e mű a csillagászatnak, amely előtt az optika fejlődésének köszönhetően hatalmas perspektíva nyílt, és az irodalomnak, amely így az utópiához hasonló, de mégis valami új, valami egészen sajátos műfajt teremtett.

Verne „A Hold körül” (*Autour de la Lune*) című, 1870-ben kiadott műve tovább

André Laurie 1888-ban Párizsban kiadott művének címlapja.

szélesítette az utat a kozmikus kalandokról fantáziáló írók előtt. Pierre de Sélène például ennek nyomán szintén holdbéli utazásokról írt, és André Laurie „A Földet elhagyók” (*Les exilés de la Terre*) című, 1888-ban Párizsban kiadott művét is Verne ihlette. Ez utóbbi szerző regényében számos érdekes, a bolygó elhagyásához szükséges „kellék” szerepel, mint például az űrutazók speciális sisakja, fegyverei és az oxigén-bombon. Georges Le Faure és Henry de Graffigny is több olyan művet írtak a 19. század végén, amelyek bátorították az ifjú francia olvasókat a kozmosz tanulmányozására. „A Hold” (*La Lune*), „A Nap és a bolygók” (*Le Soleil et les planètes*), „Az óriásbolygók” (*Les planètes géantes*) és a „Csillagsivatag” (*Le Désert sidéral*) című munkák mai szemmel nézve is meglepően érdekesek. Ez utóbbiban például a szerzők leírták azt, hogy az űrhajót pezsgősdugóhoz hasonló alakúra kell megépíteni, és minden kényelemmel fel kell szerelni, felaggatott függönyökkel elválasztva egyes részeit. Ez a négy könyv együttesen is megjelent Párizsban „Egy orosz tudós csodálatos kalandjai” (*Aventures extraordinaires d'un savant russe*) címmel, 1889-ben. A 19. században egyébként az űrutazásról szóló regényekben leggyakrabban használt „jármű” a hőlégballon volt. Azzal utazott például Alfred Drion hőse is a Naprendszerben, az „Egy párizsi pilóta kalandjai az ismeretlen világokban” (*Les aventures d'un aéronaute parisien dans les mondes inconnus*) című regényben.

Elveszett világok

A csillag- és bolygóközi utazások ábrázolása, a kaland- és útiregények a 19. század végére már nem elégítették ki az olvasók kíváncsiságát. A szerzők olyan műveket kezdtek írni, amiket később a tudományos-fantasztikus irodalom darabjaiként emlegetnek, jóllehet, a bennük szereplő kalandok gyakran az utópia határát súrolják, a műfajok között csak árnyalatnyi még az eltérés.

A tollforgató álmodozók témái között egyre gyakrabban szerepelt az elveszett világok bemutatása. Conan Doyle ilyen címmel jelentetett meg például 1864-ben, Párizsban egy regényt (*Le Monde perdu*), amivel szinte megelőlegezte a Jurassic Park alapötletét. Paul de Sémant 1910-ben megjelent „Villám” (*Fulgur*) című regényének is az az alapötlete, hogy egyszerre csak előkerül egy özönvíz előtti, veszélyes állatvilág. Ugyancsak az ő tolla alól került ki 1905-ben, a Flammarion Kiadónál a „Nelly Sanderson utolsó támadása” (*Le Dernier Raid de Nelly Sanderson*), amelyben az óceán megközelíthetetlen mélységeiről vizionált. Kortársa, Louis Maynard jobban kedvelte a kevésbé kellemetlen találkozások megörökítését. „Az óceán fiai” (*Fils de l'Océan*) című, 1894-ben kiadott regényében egy olyan emberi közösséget mutat be, amely az ókor óta változatlan körül-

G. Millochau: „A Földről a csillagokba” című művének címlapja.

mények között és formában él.

André Laurie hasonlóan egy, a 19. század végén nagyon divatos mítoszhoz tért vissza „A mágus titka” (*Le Secret du mage*) című, 1890-ben kiadott munkájában. A mű egy nagyon régi civilizációt mutat be, amelyik a modern korinál sokkal fejlettebb kulturális és technikai színvonalon állt. Georges Price ugyanezen ötlettől hajtva „A Sirius három elveszettje” (*Les Trois Disparus du Sirius*) című regényében, mely 1896-ban látott napvilágot Párizsban, egy ősi, a Görögország melletti tengerben működő egyiptomi városról írt. T. C. Bridges a „Martin Crusoé misztikus repülése” (*Le Raid mystérieux de Martin Crusoé*) című művében az Atlantiszról szóló legendákat egy csipetnyi viking misztikával fűszerezte. Műve 1926-ban jelent meg Párizsban, a Nathan Kiadónál.

A 20. század elején Szibériában talált mammut maradványok nem csupán a tudósok, de az írók képzeletét is felélénkítették. Franciaországban például Max Bégouen 1928-ban közzétette „Amikor a mammut feltámadt” (*Quand le mammoth ressuscita*) című regényét.

Utazás a jövőbe

A paleontológia és a régészet táplálta múlt-utazások mellett a csillagászat és a technika fejlődésének köszönhetően az írók a jövő felé is áhitattal fordultak. Csak Franciaországban több tucatnyi olyan regény született a 19-20. század fordulóján, amelyek kalandos, a jövő titkait fűrkésző utazásokról szólnak. Emile Souvestre szövegéhez például 1846-ban Bertal, Penguilly és Saint-Germain készítettek illusztrációkat, és a 3000. év világát bemutató mű „A világ, amilyen lesz” (*Le Monde tel qu'il sera*) címmel jelent meg. Ennél, a rajongó hangvételű, a jövő felé határtalan optimizmussal tekintő munkánál sokkal sötétebb képet vázolt H. Mettais regénye, az „5865-ös év, vagyis Párizs 4000 év múlva” (*L'An 5865, ou Paris dans quatre mille ans*). Ez a mű egy olyan városról szól, mely felett győzedelmeskedett a kelet, és már franciául sem beszél benne senki.

Az időutazások egyik lehetséges módjának tűnt 100 évvel ezelőtt az, hogy valakit, aki meghal, a távolabbi jövőben újraélesztnek. Ez volt a témája például Edmond About regényének, „A letört fülű ember” (*L'Homme à l'oreille cassée*) című könyvnek. Ebben egy német orvos segítségével az első császárság korából a másodikba érkezhet a vállalkozó kedvű utazó. A „Párizs 3000-ben” (*Paris en l'an 3000*) című, a francia fővárosban 1911-ben kiadott regény főhőse pedig egy kozmikus katasztrófa utáni eljegesedés idején ébred fel, egy teljesen megváltozott éghajlatú bolygón. A műben szereplő tudományos expedíció tagjai számára már csupán az egykori párizsi metrálóások nevei nyújtanak bizonyos támpontot az eligazodásban.

Az időutazások leírásának vitathatalanul Jules Verne volt az egyik legnagyobb francia mestere. A „XX. század” (*Le Vingtième Siècle*) és a „Háború a XX. században” (*La Guerre au Vingtième Siècle*) című művei – Albert Robida fantasztikus illusztrációival – részleteiben az olvasók szeme elé varázsolták egy, hamarosan eljő-

vendő világ képét. A Párizs központi részein landoló leszálló egységek, az előre-gyártott bútorok, a nagy világirodalmi műveket „tömörítve” tartalmazó könyvtárak, a folyamatos újságkiadásokkal jelentkező telefonoszkóp, a hatalmas képernyőkön kivetített tudósítások, az élelmiszerüzemek, a nagy sebességű tengeralattjáró kapszulák, a kémiai, bakteriológiai háború leírása legalább annyira érdekes Verne műveiben, mint a társadalmi változások előrejelzése. Jövőképében szerepelt például a nők emancipációjának leírása: regényeiben a nők megjelennek a politikusi, újságírói, gazdasági pályákon, ami a 19. század végén még nagyrészt elképzelhetetlen volt. Azt is leírta, hogy az állandó versengés felőrli majd az emberek idegeit, és olyan parkokat fognak létrehozni, ahol visszafordulhatnak hagyományaikhoz, és élhetik a régiek életét...

A kataklizmák

A franciaországi sci-fi írás kezdeteinek történetéhez hozzátartoznak még a nagy kataklizmákat leíró, tudományos alapokon álló fantázia-történetek. Verne például már 1877-ben megalkotta a „Hector Servadac” című regényét, amely egy üstökös becsapódása által okozott csapásról szól, ami jelentős éghajlatváltozást okoz a bolygón.

Gyakori kiváltója volt a katasztrófa-regények szerencsétlen eseményeinek a víz: Paul de Ivoi Egyiptomban játszódó „Nilia kapitány” (*La Capitaine Nilia*) című regényében – mely 1898-ban jelent meg – a Fehér-Nílus, az 1905-ben megjelent „A tenger inváziója” (*L’Invasion de la Mer*) esetében pedig maga a tenger árja.

Gyakoriak a vulkánkitörésekhez kapcsolódó, fantasztikus katasztrófa-leírások a századfordulón, mint például Paul de Sémant „Doktor Sarbacene arany tava” (*Lac d’or du docteur Sarbacene*) című művében is, mely 1905-ben jelent meg a párizsi Flammarion Kiadónál.

Meteorbecsapódások, gépek támadása, radioaktív robbanás szerepelnek még a korai sci-fi regények központi témáiként. Ez utóbbi témát fejtegette például – 10 évvel az atombomba előtt, Pierre és Marie Curie kutatásai által inspirálva – Edmond P. Gehu és Pierre Lissac, akiknek 1935-ben a Mamme Kiadónál jelent meg „Ptolemaiosz utazása” (*Voyage du Ptolémée*) című regényük.

Álmodni a fák alatt

Utazások a világűrbe, közeli és távoli égitestekre, az óceánok mélyére, a Föld középpontja felé. Csavargások különböző történelmi korokban, az özönvíz előtt és a távoli jövőben. Természeti jelenségek és emberi tevékenységek által kiváltott katasztrófák, félelmek és remények. A 19-20. század fordulóján, köszönhetően a tudományok eredményeinek és az érdeklődő olvasóközönség formálódásának, növekedésének, Franciaországban is létrejöttek a tudományos-fantasztikus irodalom első darabjai. Ezeket mai szemmel nézve is nagyon tanulságos lapozgatni. Bár a történetek néha mosolyt csalnak az arcunkra, összességében mégis láthatjuk, hogy író elődeink fantáziája cseppet sem volt sekélyesebb a mienknél. A tudományok korabeli eredményeire támaszkodva, képzeletük szárnyait segítségül hívva ők is lázasan fürkészték, milyen lehet a tőlünk időben vagy térben távoli világ. Munkáik minden bizonnyal inspirálták a kutatókat, hiszen valószínűleg számos nagy tudós gyerekkorában a tudományos-fantasztikus irodalom egy-egy izgalmas kötetével kuporodott be nyaranta az árnyékos fák alá...